

Privatising Capital: The Commodification of Poland's Welfare State

Data opublikowania: 26.06.2018

Zrecenzował(a) dr hab. Rafał Riedel Redakcja naukowa mgr Andrzej Klimczuk

Książka autorstwa Gavina Rae "Privatising Capital. The Commodification of Poland's Welfare State" dotyczy problematyki prywatyzacji w Polsce po 1989 roku. Jednak proces ten nie jest rozumiany w recenzowanej pozycji wyłącznie w konwencjonalny sposób, jako transfer praw własności z rąk publicznych do prywatnych. Taka zmiana formy własności poszczególnych przedsiębiorstw, czy nawet całych gałęzi przemysłu jest stałym zjawiskiem w dynamicznej gospodarce wolnorynkowej. Autor odnosi się do zdecydowanie szerszego pojęcia prywatyzacji, obejmującego swoim zasięgiem również poszczególne polityki publiczne, funkcje państwa (opiekuńczego) czy wybrane elementy umowy społecznej.

Gavin Rae centralnym punktem swojej analizy uczynił kapitał publiczny i jego transformację w okresie postkomunistycznym [1]. Jednocześnie autor, odwołując się do kapitału pochodzenia publicznego, nie ma na myśli jedynie tradycyjnie rozumianych dóbr i aktywów, takich jak przedsiębiorstwa państwowe czy nieruchomości pozostające w rękach podmiotów publicznych (np. samorządów). W recenzowanej pracy kapitał publiczny rozumiany jest zdecydowanie szerzej i obejmuje całą infrastrukturę państwa opiekuńczego, związaną chociażby z sektorem ochrony zdrowia czy edukacji. Ma to o tyle istotne znaczenie, iż autor dokonuje w swojej analizie rozróżnienia pomiędzy pierwszą fazą transformacji własnościowych w Polsce, która koncentrowała się głównie na prywatyzacji sektorów produkcyjnych (np. wybranych gałęzi przemysłu czy rolnictwa), a kolejną fazą – trwającą po dzień dzisiejszy – w której prywatyzacji ulegają poszczególne elementy polityk publicznych, składające się na całość infrastruktury państwa opiekuńczego.

Komodyfikacja kapitału i związana z nią prywatyzacja stanowiły – i cały czas stanowią – ważny element polityki gospodarczej i odgrywały, szczególnie w okresie transformacji, kluczową rolę w kształtowaniu nowego porządku społeczno-gospodarczego, jak również niosły ze sobą szereg interesujących implikacji (wiele z nich aktualnych po dzień dzisiejszy) w wielu dziedzinach życia. Przejście od centralnie sterowanej gospodarki państwowej, do wolnorynkowej gospodarki opartej na własności prywatnej odbywało się w Europie Środkowo-Wschodniej w „gorączce” neoliberalnej ideologii. W tym krytycznym momencie redefinicji uległy relacje pomiędzy rynkiem a państwem, tak że ich punkt ciężkości przesunięty został w stronę rozwiązań liberalnych i dominacji logiki efektywności rynkowej nad logiką tzw. dobra publicznego.

Praca składa się, obok wstępu i konkluzji, z ośmiu rozdziałów. Rozdział pierwszy obejmuje rozważania na temat rozwoju sektora publicznego oraz państwa opiekuńczego w odniesieniu do wybranych teorii ekonomicznych (jak np. Szkoła Frankfurcka czy neoklasyczna szkoła ekonomii) i socjologicznych (w tym przede wszystkim myśli Pierra Bourdieu, które pozwoliły autorowi rozszerzyć rozważania na temat kapitału zdecydowanie poza wymiar ekonomiczny – np. kapitał społeczny, polityczny, czy kulturowy).

W następnym rozdziale autor dokonuje historycznej rekonstrukcji roli i miejsca kapitału publicznego w czasach tzw. komunizmu, kiedy to relacje pomiędzy dobrem publicznym i prywatnym pozostawały zaburzone na rzecz dominacji logiki kolektywnej użyteczności. „Terapia szokowa” przywoływana również w tej części pracy przyniosła, obok niezbędnych reform wynikających z bankructwa systemu komunistycznego, równocześnie takie zjawiska jak hiperinflacja i dynamicznie rosnące bezrobocie, wynikłe chociażby z upadku przemysłu (jak szacuje autor ok. 40-50% potencjału przemysłowego zbudowanego pomiędzy 1945 a 1989 rokiem uległo likwidacji). W konsekwencji, jednym z najpoważniejszych skutków transformacji ustrojowej w wymiarze gospodarczym była masowa dezaktywacja zawodowa ogromnych rzeszy ludności w wieku produkcyjnym.

Rozdział trzeci koncentruje się już głównie na tzw. drugiej fazie transformacji gospodarczej, w której reorganizacji zaczął ulegać kapitał publiczny związany z infrastrukturą państwa opiekuńczego (np. projekt prywatyzacji systemu emerytalnego). Jednocześnie autor uwzględnia w swojej analizie proces integracji europejskiej – członkostwo Polski w Unii Europejskiej przyniosło nie tylko proces liberalizacji i deregulacji (oraz re-regulacji na poziomie ponadnarodowym) wielu sfer życia społeczno-gospodarczego, ale również otworzyło polskie regiony na absorpcję funduszy unijnych (w ramach polityki spójności), stanowiących ważne źródło nowego kapitału publicznego.

W kolejnej części pracy autor powraca do problemu dezaktywacji zawodowej, która dotknęła szerokie masy ludności w okresie po 1989 roku. Rynek pracy uległ całkowitej transformacji, a właściwie został stworzony od podstaw, ponieważ prawa podaży i popytu *de facto* nie funkcjonowały w relacjach pracowniczych przed „okrągłym stołem”. Na stosunkowo większą skalę pojawiły się zjawiska strukturalnego bezrobocia, wykluczenia społecznego i związanej z nimi biedy.

Kolejne trzy rozdziały koncentrują się na wybranych sferach życia społeczno-gospodarczego, szczególnie istotnych z punktu widzenia kapitału społecznego, tj. ochronie zdrowia, edukacji i systemie emerytalnym. Polityka zdrowotna, edukacyjna i emerytalna [2] stanowią swego rodzaju studia przypadków ilustrujące zarówno ich istotność z punktu widzenia funkcji państwa opiekuńczego, jak i transformacji kapitału publicznego. Autor analizuje zarówno ich ewolucję historyczną, proces komercjalizacji i prywatyzacji, aż po implikacje dla poszczególnych grup interesów.

Ostatni rozdział pracy koncentruje się na opinii społecznej w zakresie prywatyzacji i kapitału publicznego oraz jego roli i miejscu w polskiej polityce. Polskie społeczeństwo cechuje się stosunkowo dużą akceptacją wobec poszczególnych elementów państwa opiekuńczego, kapitału publicznego, obecności własności państwowej w wielu sferach życia społeczno-gospodarczego czy interwencjonizmu gospodarczego. Na taki stan rzeczy wpływa wiele różnych czynników, natomiast jednym z najważniejszych jest – zdaniem autora – dziedzictwo komunizmu i związanego z nim systemu wartości, który rezonuje do dziś.

Zdaniem Gavina Rae, takie elementy państwa opiekuńczego jak system opieki zdrowotnej, zabezpieczenia emerytalnego czy edukacyjny stanowią części składowe skumulowanego kapitału publicznego i rozwijały się one w Polsce już w okresie międzywojennym, następnie pewne ich składniki ewoluowały dalej w okresie komunizmu oraz w okresie post-komunistycznym. W opinii autora praca stanowi kluczowy punkt w diagnozie problemów polskiego państwa opiekuńczego. Najpierw ukryte bezrobocie, następnie masowe bezrobocie strukturalne, aż wreszcie niskie standardy na rynku pracy (np. umowy „śmieciowe”) miały wpływ na niski współczynnik zatrudnienia towarzyszący właściwie całemu okresowi transformacji. Miało to ogromny wpływ na relacje w ramach polskiej gospodarki i w konsekwencji na ważne elementy konstytutywne kapitału publicznego.

Niewątpliwie ważnym wkładem książki jest rozszerzenie rozważań nad prywatyzacją w Polsce poza sferę czysto własnościową. Właśnie taka perspektywa dominuje dotychczas zarówno w polskim dyskursie naukowym, jak i publicystycznym. Tymczasem autor kieruje uwagę czytelnika na poszczególne, wybrane polityki publiczne, odnosząc się do innych wymiarów kapitału i formy jego własności.

Można byłoby zastanowić się na ile zaaplikowane teorie – głównie socjologiczne i ekonomiczne – w wystarczającym stopniu stanowią wehikuły interpretacyjne pozwalające w pełni wyjaśnić analizowane zjawiska. Niewykorzystana została cała gama możliwych podejść metodologiczno-teoretycznych z zakresu ekonomii politycznej (np. dotyczących *welfare state*), czy szeroko rozumianych nauk o polityce (np. transformacji gospodarczej), tym niemniej należy uznać prawo badacza do autorskiego doboru narzędzi badawczych, które uznał za adekwatne.

"Privatising Capital. The Commodification of Poland's Welfare State" stanowi interesującą pozycję w nurcie literatury poświęconej transformacji gospodarczej (czy szerzej: ustrojowej), prywatyzacji, państwu opiekuńczemu i ewolucji jego funkcji. Gavin Rae zabiera głos w ważnej debacie na temat relacji pomiędzy sferą publiczną a prywatną, pomiędzy państwem a rynkiem, pomiędzy skomercjalizowanymi oraz oferowanymi przez państwo usługami społecznymi. Odnosząc się do trzech dziedzin życia społeczno-gospodarczego (ochrony zdrowia, edukacji i systemu zabezpieczenia emerytalnego) autor dokonuje analizy stanu i ewolucji kapitału publicznego w Polsce. Opracowanie ma swój ważny wymiar deskryptywny oraz znaczący potencjał eksplanacyjny, pozwalający na lepsze zrozumienie różnych form komercjalizacji, prywatyzacji i urynkowienia, które miały (i w pewnym stopniu cały czas mają) miejsce w Polsce po 1989 roku.

[1] Należy zauważyć, że pojęcie „kapitał publiczny” w znaczeniu proponowanym przez Gavina Rae jest stosunkowo unikatowe w polskim piśmiennictwie oraz nie jest synonimem np. zwrotów „finanse publiczne” czy „środki publiczne”.

[2] Pod pojęciem „polityka emerytalna” kryje się cały zestaw decyzji i rozstrzygnięć politycznych dotyczących nie tylko sposobów organizacji systemu zabezpieczenia emerytalnego, czy sposobów jego finansowania, ale również takich kwestii, jak np. wiek emerytalny i specjalne uprawnienia emerytalne dla wybranych grup społecznych.

Sposób cytowania:

dr hab. Rafał Riedel: Recenzja: Gavin Rae: Privatising Capital: The Commodification of Poland's Welfare State, 2015, w: <https://www.pol-int.org/pl/node/5540#r7078>.

<https://www.pol-int.org/pl/node/5540?j5Q6rewycZ5HtUDXTWpx7UZE=1&r=7078>